

Находки энеолитического и скифского времени в с. Ольховец на Звенигородщине

Резюме

Авторами обследованы ряд памятников в окрестностях с. Ольховец, в том числе трипольское поселение, место находки клада энеолитического времени и скифского сосуда.

Трипольское поселение занимает площадь $3 \times 1,5$ км; здесь обнаружены остатки 10 жилищ, собраны керамика и кремневые орудия. Клад обнаружен случайно, он состоял из крупных ножевидных пластинок, залежавших в ямке на глубине 0,6—0,7 м.

Скифский сосуд найден при сооружении водопроводной канавы в центре села. Видимо, он сопровождал погребение.

Ю. М. МАЛЕЄВ, І. С. ПІОРО

Сарматське поховання в с. Буряківка на Тернопільщині

За післявоєнні роки археологічними роботами, проведеними на території Середнього Подністров'я, досліджено значну кількість пам'яток першої половини I тисячоліття н. е., серед яких певний інтерес становлять сарматські пам'ятки, виявлені тут в останні роки. Вперше їх відкрила в 1951 р. Трипільська експедиція ІМК АН СРСР в с. Ленківці Кельменецького району Чернівецької області¹. Дещо пізніше, в 1958—1959 рр., два сарматських могильники дослідила Дністрянська археологічна експедиція ІСН АН УРСР поблизу с. Острівець Гвоздецького району Івано-Франківської області². У 1962 р. могильник тієї ж етнічної належності виявлено поблизу с. Киселів Кіцманського району Чернівецької області³.

Влітку 1970 р. в с. Буряківка Заліщицького району на Тернопільщині місцеві жителі натрапили на сарматське поховання*, яке було обстежене Ю. М. Малеевим та викладачами середньої школи**. Слідів інших могил не виявлено.

Поховання розташоване на досить високому плато з рівною поверхнею над долиною р. Джурин. Кістяк людини знайдено на глибині 1,2 м від поверхні в ґрунтовій ямі розмірами $1,8 \times 0,75$ м. Сліди насипу не простежені. Померла лежала на спині, випростана, з витягнутими вздовж тулуба руками, головою орієнтована на південний схід (рис. 1, 1). Кістяк належав жінці похилого віку. Череп мезокранний, середньо-високий, з широким чолом та нерівномірно розвинутими соскоподібними відростками (правий дещо більший). Обличчя широке, із середньо-високими (мезоконхними) орбітами і великим грушевидним отвором. Ріст 153,6 см***.

¹ А. И. Мелюкова. Памятники скифского времени на Среднем Днестре.— КСИИМК, вып. 51. М., 1953, стор. 65—67.

² М. Ю. Смішко. Сарматські поховання біля с. Острівець Станіславської області.— МДАПВ, вип. 4. К., 1962, стор. 54—70.

³ И. С. Винокур, Л. В. Вакуленко. Киселевский могильник I—II вв. н. э.— КСИА АН СССР, вып. 112. М., 1967, стор. 126—131.

* Поховання виявили жителі с. Буряківка В. Гринчук, М. Тимчук, Б. Лобода, В. та Я. Жовтюки. Матеріали зберігаються в Заліщицькому краєзнавчому музеї.

** А. І. Могилюк, В. І. Олійник, О. С. Тур.

*** Визначення С. І. Круц.

Біля черепа знайдено миску, виготовлену на гончарському крузі, з темно-сірої, добре відмученої глини з дрібними домішками кварцевого піску (рис. 1, 6). Дно, діаметром 5,5 см — на кільцевому піддоні товщиною 4 мм, висотою 7 мм. Ледве опуклі стінки товщиною 2—4 мм широко розведені, на максимальній ширині вони мають опуклий край, що виступає назовні. Висота миски 4,7 см, найбільший діаметр 18,7 см.

Зліва, на відстані близько 10 см, від черепа виявлено ліпний горщик (рис. 1, 2), невеличку посудинку з отворами в центральній частині

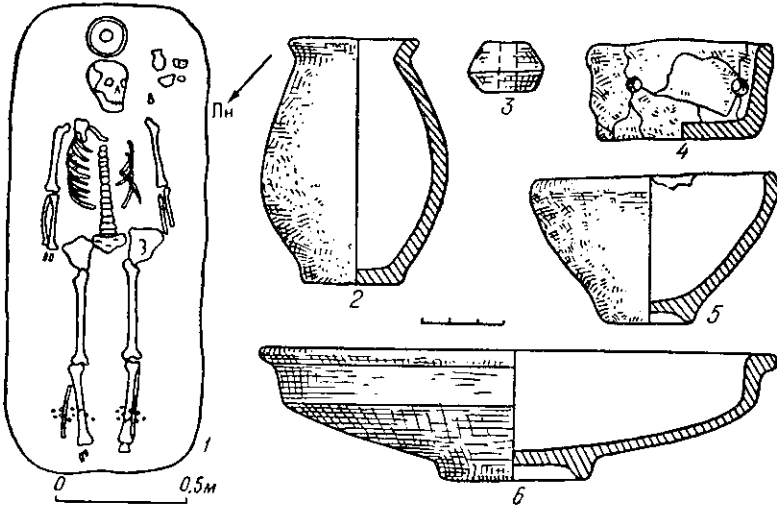

Рис. 1. Сарматське поховання в с. Буряківка на Тернопільщині: 1 — положення кістяка та речей в похованні; 2—6 — інвентар.

стінок (рис. 1, 4), келих (рис. 1, 5) та пряслице (рис. 1, 3). Горщик виготовлено з добре відмученої глини без домішок. Він має плоске денце, опуклі боки та лійчасто розхилені вінця з плоским краєм. Висота горщика 9, діаметр денця 3,8, вінець — 4,8 см.

Невеличку посудинку з нерівною поверхнею виліплено з жовто-сірої глини без домішок. Дно плоске, діаметром 6 см, майже вертикальні стінки висотою 3,6 см з трохи опуклим краєм. Товщина стінок 5 мм. Приблизно посередині висоти стінок є чотири симетричних наскрізних отвори діаметром 5 мм.

Ліпний келих виготовлено зі світло-брунатної глини без домішок з трохи підлощеною поверхнею. Він має денце на кільцевому піддоні, опуклі розхилені стінки й дещо загнуті до середини вінця. Висота 5,9, діаметр денця 3,5, вінець — 9 см. В середині келиха — кругле бронзове плоске люстерко діаметром 5 см, з незначними слідами дерева на тильному боці. Воно було настільки пошкоджене патиною, що повністю розпалося при спробі реставрації.

Прясельце виготовлене з жовто-сірої глини без домішок. Воно має біконічну, дещо асиметричну форму, один з конусів майже вдвічі більший за другий. Висота прясельця 17 мм, діаметр основи 2,2, верхка — 16 мм.

Неподалік від черепа знайдено бронзовий предмет (мабуть, підвіску), який мав форму зрізаної піраміди з квадратною основою розмірами близько 1×1 см та висотою 1,5 см. Біля верхньої площини піраміди був наскрізний отвір.

Біля гомілкових кісток, нижче колін, виявлено 34 скляні та пастові намистини. З них 28 — синього кольору, опуклі, злегка плескуваті, на деяких — неправильні грані. Діаметр намистин 3—5 мм. Дві пастові світло-зеленого кольору, біконічної, сплющеної форми. Діаметр 5 мм.

Чотири намистини опуклі, порожні всередині, з прозорого безколірного скла, діаметром 3—5 мм. Одна подвійна з перехватом (рис. 2).

Ліпний опуклобокий горщик з відігнутими вінцями має досить широкі аналогії. Зокрема, їх виявлено в Північному Прикарпатті в сарматському могильнику біля с. Острівець, розташованому неподалік від описаного поховання⁴.

Посудини, подібні до ліпного конусоподібного келиха на невеликому кільцевому піддоні з ледве ввігнутими вінцями, відомі в сарматських могильниках Південної та Лісостепової Наддністрянщини⁵.

Невелика ліпна посудина з плоским дном та майже вертикальними стінками з просвердленими отворами належить до так званих курильниць. Вони відомі майже в усіх сарматських пам'ятках й дуже різняться за формою, розмірами та кількістю отворів у стінках. Мініатюрну циліндричну курильницю, подібну до нашої, проте з більшою кількістю отворів, виявлено в сарматському впускному в курган похованні неподалік від Севастополя⁶.

Сіроглиняна кружальна миска «черняхівського» типу, можливо, свідчить про економічні зв'язки кочівників-сарматів з осілим населенням. Подібні миски відносять до групи найбільш ранніх черняхівських посудин⁷ чи їх провінціально-римських прототипів. За цією знахідкою Буряківське поховання можна приблизно датувати початком III ст. н. е.

Прясельце є звичайною знахідкою майже для всіх сарматських пам'яток. Прясельця, подібні до нашого, відомі в сарматських похованнях Молдавії⁸. Намистини Буряківського поховання є типовими прикрасами, які часто трапляються в ряді сарматських могильників, зокрема в Молдавії⁹ та Північному Прикарпатті¹⁰.

Бронзове люстерко діаметром 5 см — також досить звичайна знахідка для сарматських поховань Південно-Східної Європи. Зокрема, ці речі виявлено в Середній Наддністрянщині¹¹.

Крім описаних знахідок, на етнічну належність похованого вказує й обряд — витягнуте на спині тілопокладення, звернуте головою на південний схід. Південна орієнтація з різними відхиленнями була властива сарматам, які мешкали між Доном і Дніпром в I ст. до н. е.— II ст. н. е. В цьому районі відзначено діагональні тілопокладення у великих прямокутних ямах, а також поховання в простих ґрунтових та підбійних могилах. На думку К. Ф. Смирнова, ці пам'ятки залишив роксоланський союз племен¹².

Тілопокладення в простих ґрунтових ямах та південно-східна орієнтація поховань характерні для інших сарматських могильників Північ-

Рис. 2. Намистини з поховання.

⁴ М. Ю. Смішко. Сарматські поховання..., стор. 59.

⁵ Г. Б. Федоров. Население Прутско-Днестровского междуречья.— МИА, № 89, табл. 46, 2; М. Ю. Смішко. Сарматські поховання..., стор. 64, табл. I, II.

⁶ Т. М. Висотська. Питання етнічного складу населення південно-західного Криму початку нашої ери.— Археологія, т. XXIII, К., 1970, стор. 93, рис. 2, 10.

⁷ Э. А. Симонович. Племена Поднепровья в первой половине I тысячелетия нашей эры. Докт. дисс.— Архив ИА АН СРСР.

⁸ Г. Б. Федоров. Население..., стор. 113, табл. 18, 3, 4, 6; 43, 12.

⁹ Там же, стор. 48, рис. 19; його ж. К вопросу о сарматской культуре в Молдавии.— Известия Молдавского филиала АН СССР, № 4 (31). Кишинев, 1956, рис. 4.

¹⁰ М. Ю. Смішко. Сарматські поховання..., стор. 66, табл. III, 1—4.

¹¹ А. И. Мелюкова. Памятники скифского времени..., стор. 65—66

¹² К. Ф. Смирнов. О погребении роксолан.— ВДИ, 1948, № 1.

ного Прикарпаття, які датовані в основному II ст. до н. е.¹³ Подібність поховального обряду та інвентаря цих пам'яток дає підставу зарахувати їх до окремої локальної групи сарматських, можливо, роксоланських могильників Середньодністровського лісостепового району. Ця група пам'яток свідчить про заглиблення сарматів у Лісостеп.

Ю. Н. МАЛЕЕВ, И. С. ПИОРО

Сарматское погребение в с. Буряковка на Тернопольщине

Резюме

Летом 1970 г. в с. Буряковка Залещицкого района Тернопольской области раскопано сарматское погребение начала III века н. э. Скелет, ориентированный на юго-восток, находился в простой грунтовой яме (1,8×0,75 м). Погребенного сопровождали типично сарматские вещи: лепной горшочек, кубок, курильница, бронзовое зеркальце, пряслице и бусы, а также гончарная миска «черняховского» типа.

Инвентарь и погребальный обряд позволяют отнести захоронение к локальной группе сарматских памятников Северного Прикарпатья.

В. І. КАДЕЄВ, С. Г. РИЖОВ

Нова рибозасолювальна цистерна у Херсонесі

Нова рибозасолювальна цистерна була виявлена у лютому 1968 р. співробітниками Херсонеського історико-археологічного музею, які провели фотографування та обміри*. Пізніше цистерна була занесена піском та камінням під час сильних штормів і довго її не вдавалося знайти. Знову увагу до себе вона привернула в 1970 р. після того, як тут знайшли цеглу з клеймом. Тому з метою визначення часу спорудження рибозасолювальної цистерни, а також вивчення її конструктивних особливостей було вирішено провести додаткове дослідження. Розташована вона в околиці Херсонеського городища, за 10 м на північний захід від північного кута базиліки 1935 р., біля самої води (рис. 1). При північних вітрах навіть невеличкі хвилі наповнюють цистерну водою, заносять піском, галькою та камінням.

Ця споруда побудована у прямокутному вирубі материкової скелі, розміри якого 3,75×5,75 м. Її стіни товщиною 0,5—0,6 м складені з каменю на цем'янковому розчині, але збереглися вони неповністю. Найбільше зруйнована північно-західна стіна, яка йде вздовж берега. Від неї лишився тільки один ряд кладки. По два-три ряди мають інші стіни, але навіть найвища з них — південно-східна досягає лише 0,6 м. Зсередини стіни покриті товстим (0,04 м) шаром цем'янки. Цей шар виник унаслідок неодноразового нанесення розчину під час ремонтів цистерни. У плані споруда прямокутна, з внутрішніми розмірами 2,6×4,55 м. Виявити її первісну глибину, а, отже, й кубатуру тепер неможливо.

Підлога вимощена квадратною цеглою (0,3×0,37×0,04 м), яка покладена щільними рядами. Від цієї долівки залишилися три повних ря-

¹³ М. Ю. Смішко. Сарматські поховання..., стор. 55—58; А. И. Мелюкова. Памятники скифского времени..., стор. 65—67; И. С. Винокур, Л. В. Вакуленко. Киселевский могильник..., стор. 126—127. До речі, на могильнику в ур. Вертеби відкрито діагональне поховання (М. Ю. Смішко. Сарматське поховання..., стор. 56, рис. 2), що, безумовно, вказує на роксоланську належність похованого.

* В дослідженнях брали участь Т. І. Костроміцова, Г. М. Ніколаєнко, А. В. Шевченко.